

Rundskriv
fra
Riksadvokaten
R.nr. 2250/89

Del II-nr. 6/1989
Oslo, 17. november 1989

Statsadvokatene i
Politimesteren i

Påtaleunntatelse

I. Innledning

Straffeprosessloven hjemler som kjent to former for påtaleunntatelse: Påtaleunntatelse etter opportunitetsprinsippet (straffeprosessloven § 69), og påtaleunntatelse av prosessøkonomiske grunner (straffeprosessloven § 70). Avsnitt II – V nedenfor omhandler påtaleunntatelse etter opportunitetsprinsippet, mens det i avsnitt VI gis direktiver om anvendelsen av straffeprosessloven § 70.

Ved lovendring av 16. juni 1989 ble straffeprosessloven § 65 annet ledd opphevet med ikrafttredelse 1. januar 1990. Opphevelsen innebærer at statsadvokatene får kompetanse til å gi påtaleunntatelse i forbrytelsesaker etter straffeprosessloven § 69 hvor de har kompetanse til å beslutte tiltale. Påtaleinstruksen § 18–2 første ledd annet punktum vil bli endret ved en revisjon som er under forberedelse.

II. Saksbehandlingen

Det stilles samme krav til saksbehandlingen i saker som avgjøres med påtaleunntatelse etter straffeprosessloven § 69, som der hvor bøteleggelse ved forelegg eller siktelse/tiltalebeslutning med domstolsbehandling blir resultatet.

Riksadvokaten finner i den forbindelse grunn til å minne om følgende: Vergen(e) skal så vidt mulig varsles om forestående avhør og om eventuell pågripelse. Det skal fremgå av dokumentene at dette er gjort.

I tilfelle hvor påtale er avhengig av begjæring fra fornærmede, må det påses at den fremsatte begjæring tilfredsstiller kravene i straffeloven § 79.

Det stilles de samme krav til dokumentasjon av erstatningskrav som når saken fremmes for retten. Når det foreligger økonomisk skade eller tap, skal politiets innstilling alltid inneholde en vurdering av om erstatningsbe-

taling bør settes som vilkår. (Jfr. Rundskriv fra Riksadvokaten av 21. desember 1981 side 7-8 - Del II nr. 4/1981).

Siktede skal være avhørt av politiet. Er det flere siktede, må det fremgå at alle har avgitt selvstendige forklaringer. «Fellesavhør» kan her som ellers normalt ikke aksepteres. I samsvar med straffeprosessloven § 69 tredje ledd annet punktum og påtaleinstruksen § 18-1 første ledd må det fremgå at siktede (og vergene) er gjort kjent med de særlige vilkår det er aktuelt å knytte til påtaleunndatelsen, og at de er gitt anledning til å uttale seg om vilkårene.

Siktelse skal utarbeides, jfr. påtaleinstruksen § 18-2 annet ledd. Er det medskyldige som ikke omfattes av ekspedisjonen til statsadvokaten, skal det opplyses hvordan saken mot de øvrige behandles og årsaken til at deler av saken undergis en annen behandling.

III. Når kan påtaleunndatelse etter opportunitetsprinsippet gis?

1. Påtaleunndatelse etter straffeprosessloven § 69 innebærer en skyldkonstatering. Minimumskravet er at påtalemyndigheten vurderer bevissituasjonen som så god at den vil lede til fellelse ved en domstolsbehandling. Vanligvis vil det være en fordel om bevisene med en særlig styrke gir grunnlag for skyldkonstatering. Det er likevel ikke noe krav om tilståelse.

2. Som kjent setter verken straffeprosessloven § 69 eller påtaleinstruksen kap. 18 opp noen skranke for i hvilke tilfeller påtaleunndatelse kan gis. Selv om det store flertall av påtaleunndatelser knytter seg til mindre graverende forhold, har en også fra de siste år eksempler på at alvorlige straffbare handlinger (f. eks. overtredelse av straffeloven § 234) er avgjort med påtaleunndatelse. Det vil oftest være hensynet til straffens preventive virkninger, og ganske særlig allmennprevensjonen, som taler mot å avgjøre en sak etter straffeprosessloven § 69. Det er neppe mulig å gi generelle retningslinjer for når hensynet til den alminnelige lovlydighet må gå foran individuelle hensyn. Jo mer graverende forholdet er, og jo sterkere allmennheten forventer at handlingen blir straffet, desto sterkere må de individuelle grunner være før påtaleunndatelse kan gis. Individuelle hensyn kan knytte seg til handlingen (bagatell eller på grensen til nødverge/nødrett), til siktedes person (alder og helse) og til etterfølgende omstendigheter (viktige resosialiseringstiltak satt i verk, om siktede er «straffet på annen måte» m.v.)

Tredjemanns interesse i avgjørelsen av tiltale spørsmålet kan normalt ikke tillegges avgjørende vekt. Representerer avgjørelsen et grensetilfelle, kan

fornærmedes ønske om å oppnå tvangsgrunnlag for erstatnings- eller oppreisningskrav lede til at forelegg utferdiges eller at saken fremmes for retten.

Reiser saken prinsipielle eller uklare rettslige spørsmål, bør den normalt avgjøres ved domstolene.

3. Påtaleunntatelse etter straffeprosessloven § 69 er å anse som en mildere reaksjon enn begge former for betinget dom og bot. I sin betingede form grenser avgjørelsen oppad mot domsutsettelse.

Hittil har det største antall påtaleunntatelser vært gitt ved vanlige formuesforbrytelser. Ved lovendring av 16. juni 1989 ble straffeloven endret slik at de vanligste formuesforbrytelser nå har bøter og fengsel som sideordnede straffalternativ. En del av begrunnelsen for denne endring var ønsket om å bruke bot i tilfeller hvor påtaleunntatelse oppfattes som et slag i luften, se Innst. O nr 49 (1988–89) side 5–6. Bøteforelegg har også som påtaleunntatelse den fordel at reaksjonen sparer domstolsapparatet. En forutsetning for å velge betinget påtaleunntatelse fremfor bot ved ordinære formuesforbrytelser må være at det foreligger individuelle hensyn av en slik art og styrke at bot ansees som en uhensiktsmessig eller for streng reaksjon. Det er i denne sammenheng grunn til å legge større vekt på inntektsevne, enn på den faktiske inntekt. Likevel vil for unge lovbrytere betinget påtaleunntatelse med særvilkår som f.eks. tilsyn eller vilkårsløs påtaleunntatelse etter en vellykket konfliktrådsbehandling ofte være den mest formålstjenlige reaksjon.

Overføring til barnevernet etter barnevernloven § 57 er en avgjørelse som ligger påtaleunntatelsen nær. På grunn av barnevernets kapasitetsproblemer bør denne reaksjonsform reserveres unge lovovertrедere hvor de straffbare forholds art og/eller antall indikerer at vernetiltak etter barnevernloven kap. III kan være påkrevet.

4. Av allmennpreventive grunner må det foreligge helt ekstraordinære forhold før det er aktuelt å gi påtaleunntatelse for volds-, sedelighets- eller narkotikaforbrytelser. Disse kriminalitetstyper hører – i sine mer alvorlige former – til de høyprioriterte saksområder hvor slike hensyn har særlig vekt.

Også ved ulovlig fravær fra militærtjeneste tilsier hensynet til allmennprevensjonen at det i stor utstrekning reageres med ubetinget fengselsstraff. Det kan likevel være aktuelt å gi påtaleunntatelse for overtredelse av militær straffelov § 34 første og annet ledd. Hvor siktede er eklært udyktig

til fortsatt militærtjeneste, og det må legges til grunn at det ulovlige fravær hadde sammenheng med udyktighetsgrunnen, er saken i praksis blitt avgjort med en betinget påtaleunntatelse.

IV. Vilkår

Påtaleunntatelsen skal som hovedregel gjøres betinget med en prøvetid på to år. Ligger den straffbare handling meget lang tid tilbake, og siktede ikke er registrert for nytt forhold, kan vilkårsløs påtaleunntatelse likevel vurderes. (For saker som har vært behandlet i konfliktråd vises til Rundskriv fra Riksadvokaten av 21. august 1989 – Del II nr. 5/1989).

Har fornærmede fremsatt et dokumentert erstatningskrav, *skal* erstatningsbetaling normalt settes som vilkår for påtaleunntatelsen (jfr. de direktivene som kan utledes av straffeprosessloven § 427 annet ledd og påtaleinstruksen § 8–7 annet ledd). Stiller siktede seg negativ til et slikt vilkår, bør saken ikke avgjøres med påtaleunntatelse. Vilkår om tilsyn i prøvetiden eller deler av denne, bør særlig vurderes når reaksjonen brukes overfor unge lovbyggere med påfallende adferdsforstyrrelser og vansker i sitt hjemmemiljø. Det kan også brukes når en gunstig utvikling er hovedbegrunnelsen for å unnta påtale. En personundersøkelse vil vanligvis gi svar på disse spørsmål, jfr. påtaleinstruksen § 14–1 og Rundskriv fra Riksadvokaten av 22. februar 1989 – Del II nr. 2/1989. Når tilsyn fastsettes som vilkår, *skal* dette drøftes med tilsynsmyndigheten på forhånd (jfr. påtaleinstruksen § 18–1 annet ledd), med mindre tilsynsmyndigheten allerede har uttalt seg i en foreliggende personundersøkelse.

Det må etableres kontrollrutiner som sikrer at vilkårsbrudd blir registrert. Det skal vurderes om brudd på vilkår (både det generelle vilkår og særvilkår) er så alvorlig at påtaleunntatelsen ikke bør bli stående. Ny kriminalitet av likeartet karakter som den påtale er unntatt for, eller vedvarende manglende vilje til å betale erstatning, bør normalt lede til at forfølgningen tas opp på ny etter straffeprosessloven § 74 tredje ledd.

V. Meddelelse og underretning om påtaleunntatelse etter opportunitetsprinsippet

Det må påses at siktede (og eventuelt verge) underrettes i samsvar med påtaleinstruksen § 18–3.

Etter straffeprosessloven § 73 annet ledd skal fornærmede ha underretning om innstilling av forfølgningen. Dette må gjelde også når saken avgjøres med en påtaleunntatelse etter straffeprosessloven § 69. Er erstatningsbeta-

ling fastsatt som vilkår, må fornærmede også underrettes om dette og anmodes om å rapportere til politiet hvis betaling ikke skjer.

Gis det påtaleunntatelse i en sak hvor fornærmede har hatt bistandsadvokat, skal også bistandsadvokaten underrettes om avgjørelsen.

VI. Påtaleunntatelse etter straffeprosessloven § 70

Også en påtaleunntatelse etter straffeprosessloven § 70 innebærer en skyldkonstatering, jfr. Rt. 1968 side 495. og det stilles de samme krav til bevisene som nevnt foran under III/1. Kompetansen til å gi påtaleunntatelse etter straffeprosessloven § 70 følger reglene om tiltalekompetansen i lovens § 66 og § 67 annet ledd, og påtalemyndigheten i politiet kan ikke beslutte prosessøkonomisk påtaleunntatelse i tortrettelssaker.

Underretning om påtaleunntatelse etter straffeprosessloven § 70 skjer etter reglene i påtaleinstruksen § 17-2, idet bestemmelsene i kap. 18 bare gjelder påtaleunntatelse etter opportunitetsprinsippet.

I de saker eller for de forhold hvor politiet foreslår straffeprosessloven § 70 anvendt, kreves ikke siktelse utarbeidet. Det er tilstrekkelig at innstillingen med nøyaktighet viser til hvor i saksdokumentene de aktuelle forhold er omhandlet.

Påtaleunntatelse etter straffeprosessloven § 70 kan anvendes i fire typesituasjoner:

Forut for tiltale når en alvorlig og/eller omfattende straffesak er under etterforskning eller er ferdig etterforsket, og en fullstendig etterforskning av de nye forhold vil forsinke påtaleavgjørelsen og/eller rettsbehandlingen av hovedsaken uten å ha nevneverdig betydning for straffutmålingen. Her blir det en gradvis overgang til den situasjon som foreligger når noen forhold henlegges av kapasitetsgrunner.

Ved avgjørelsen av tiltale spørsmålet når den ferdig etterforskede sak gjelder ett eller flere alvorlige forhold sammen med en rekke straffbare forhold som vil ha ingen eller minimal innflytelse på straffutmålingen.

De samme hensyn taler for å benytte straffeprosessloven § 70 på nye forhold mellom tiltaletidspunktet og hovedforhandlingen. Selv om etterforskningen og utarbeidelse av tilleggstitalen ikke fører til utsettelse av hovedforhandlingen, bør straffeprosessloven § 70 ofte brukes for å økonomisere med knappe ressurser.

Prosessøkonomisk påtaleunntatelse bør også brukes oftere i de tilfeller hvor straffeloven § 64 kommer til anvendelse (forhold begått forut for avsagt dom).

Påtaleunndlatelse etter straffeprosessloven § 70 skal normalt ikke anvendes (analogisk) hvor domfelte begår nye straffbare forhold etter dommen, men før fullbyrdelse av denne er iverksatt. Ny kriminalitet fra domfelte på dette tidspunkt har så mange straffskjerpene trekk ved seg at en prosessøkonomisk påtaleunndlatelse vanligvis ikke kan forsvares.

Georg Fr. Rieber-Mohn

Tor-Geir Myhrer
statsadvokat